

det vil få. Hvis handicapet har den konsekvens, at livet vil blive meget smertefuldt for det pågældende individ, vil det være i individets interesse ikke at blive født. Hermed har vi sat os i fosterets/ det kommende barns sted og vurderet, hvad der vil tjene det bedst i den pågældende situation. Endvidere kan man, som det sker i Folketingets betænkning om prænatal diagnostik (se T. 22), sige, at det ud fra samfundsøkonomiske overvejelser er billigere at abortere et foster, der bærer et handicap frem for at sikre barnet optimale opvækstbetingelser med specialinstitutioner, hjælpemidler osv.

I modsætning hertil kan man fremføre, at mennesket altid har ubetinget værdi, og vi har pligt til at værne og beskytte liv og til at respektere medmennesket ud fra de forudsætninger der er hans/hendes. Det enkelte menneske er uerstatteligt, og det afgørende er at hjælpe det til at få et så godt liv som muligt. På den baggrund bør økonomiske overvejelser ikke spille ind i de etiske vurderinger, fordi mennesket herved reduceres til et spørgsmål om økonomisk og samfundsmæssig belastning.

NYTTEETIK

Når vi vurderer en handling ud fra den mængde lykke eller smerte, den vil medføre, bygger vi på den etiske tradition, der bærer betegnelsen *konsekvens*- eller *nytteetik* (se T 3, 4 og 5). Den har en lang filosofisk tradition, og kendes i sin klassiske form i Jeremy Benthams (1748-1832) og John Stuart Mills (1806-73) udformning: *Utilitarismen*. Det grundlæggende for dem er begrebet nytte, der anses for at være en målbar og nærmest matematisk størrelse. Slagordet lyder: "Størst mulig lykke for det størst mulige antal mennesker". For at finde denne lykke opstiller Bentham et regnestykke, hvor han i én kolonne har en handlingens negative konsekvenser (udgifterne) og i en anden handlingens positive resultater (indtægterne). Først udregner han, hvorvidt handlingen vil fremme eller mindske den enkeltes lykke, dernæst ser han på den samfundsmæssige helhed: Vil handlingen medføre lykke eller smerte for mange mennesker? Hvis en handling fjerner eller mindsker lidelse, er det en nyttig handling, hvis ikke, er den unyttig. Omdrejningspunktet for konsekvensetikken er egentlig lidelsen, idet der konstant skal arbejdes på at undgå den. Lykken etableres ved at holde lidelsen på afstand.

En moderne udformning af utilitarismen findes i prioriteringsdebatten inden for sundhedsvæsenet (T. 8). I sin meget firkantede udformning kan man stille den op som et regnestykke, der siger, at én hjertetransplantation koster det samme som måske tredive hofteoperationer. Nyttens for de få eller for de mange er til at overskue i et sådant eksempel, og det enkle i at gøre etiske problemstillinger til matematiske spørgsmål har fået sundhedsøkonomer til at udforme et QALY-system. QALY står for "quality-adjusted life years" og angiver, at man måler en patients livskvalitet *før* en evt. operation set i relation

til patientens livskvalitet *efter* en operation. Et væsentligt parameter er det antal år, patienten forventes at leve efter operationen. Eksempelvis kan en patients livskvalitet før operationen sættes til 0,5 (0 er minimum og 1 er maximum). Patienten forventes at leve 15 år, hvilket giver en QALY på $0,5 \times 15 = 7,5$. Ved operation vil livskvaliteten stige til 0,7, og da patienten stadig forventes at kunne leve i 15 år, får vi en QALY på $0,7 \times 15 = 10,5$. Patientens livskvalitet stiger altså med 3 points. En anden patient har også før et operativt indgreb en livskvalitet på 0,5, men skønnes kun at leve i 10 år ($0,5 \times 10 = 5$ QALY). Ved behandling vil kvaliteten af vedkommendes liv derimod stige til 0,9. Man regner stadig med, at patienten vil leve i 10 år, hvilket giver 9 points ($0,9 \times 10$). Den sidste patient opnår en stigning på 4 QALY, men den samlede score er 1,5 points lavere end den første patients. Imidlertid koster den første patients operation 300.000 kroner, hvilket betyder, at prisen pr. øget QALY er 100.000 kroner. Den anden patients operation koster kun 200.000 kroner, og prisen pr. øget QALY er dermed kun 50.000 kroner. Hvem har nu forsterket til behandling?

Det afgørende for utilitaristerne er dermed handlingens udfald eller konsekvens og ikke det motiv eller sindelag, hvormed den udføres. Inden for den medicinske etik er det nærliggende at tænke og handle utilitaristisk, idet formålet for lægevidenskaben er at minimere lidelsen for patienterne. Både nytteetikken og lægevidenskaben er resultatorienterede og har målbare succeskriterier: Vellykkede operationer og effektiv medicin øger den samlede mængde af lykke for flest muligt. Problemet er imidlertid, at denne lykke kan være opnået på et enkeltindvids bekostning. Ét menneske får måske ikke sin optimale, men meget dyre, behandling, fordi et større antal mennesker skal have deres optimale, men betydeligt billigere behandling. Hvad er mest fornuftigt: At transplantere hjerte og lunger på én patient eller operere en række patienter for grå stær? Den hjerte- og lunge-transplanterede vil som oftest være et yngre menneske, der efter operationen vil kunne virke en årrække til glæde og gavn for sin familie og samfundet. Personer med behov for operationer for grå stær er som regel ældre mennesker, der får forbedret deres livskvalitet de sidste år af deres liv.

PLIGTETIK

Vender vi os nu til en *pligtetiker* som Immanuel Kant (1724-1804, se T. 2) vægtes det enkelte menneske og motivet bag handlingen meget højt. Provokerende udtaler Kant, at det væsentligste er den gode vilje bag handlingen, ikke dens følger. Man kan godt have gode hensigter med handlingen, men omstændigheder, som man ikke selv er herre over, bevirker måske, at handlingens resultat ikke stemmer overens med hensigten.

Det afgørende for Kant er, hvad han kalder *det kategoriske imperativ*, der siger, at man skal handle så ens handling kan gælde som lov for alle menne-

sker. Måden vi handler på skal så at sige kunne være rettesnor for alle. Dermed tager Kant afstand fra, at moralen begrundes i det subjektive, idet det subjektive (fx følelser) ikke er almen gyldigt. *Det kategoriske imperativ* er derimod en almen gyldig lov, der kan lede os til at handle objektivt, og det gode består derfor i en respekt for moralloven. Med andre ord er der altså bud, der ikke står til diskussion, såsom kravet om at respektere andre mennesker, og dermed sættes der grænser for, hvad man kan tillade sig. Eksempelvis vil det være uetisk at udføre forsøg på patienter uden at informere dem.

Viljen bag handlingen bygger i følge Kant på en medfødt fornuftsevne, der sætter os i stand til at vurdere, hvad der er rigtigt og forkert. Derfor vil man stræbe efter det gode og i handlingen fokusere på medmenneskets ønsker og behov, ikke sine egne. Vi har således pligt til at arbejde for andres lykke og til at betragte ethvert menneske som et mål i sig selv. Det sidste udspringer af en grundlæggende respekt for det enkelte menneskes værdighed. Derfor kan menneskeværd ikke sættes på hverken matematisk eller økonomisk formel. Dette får en nutidig filosof som Peter Kemp til at sige, at det enkelte menneske er uerstatteligt (se T. 6). Man kan sige, at værdi ikke er en egenskab et menneske skal til eksamen for at opnå, derimod er det noget, der opstår mellem mennesker. Vi giver hinanden værdi og værdighed (jf. T. 24).

For Kant bliver det moralske liv en kamp mellem pligt og tilbøjelighed, hvor pligten *skal* sejre. Det kan godt være, at det enkelte menneske er tilbøjelig til at tænke på sig selv og sine egne behov, men man har pligt til at sætte medmenneskets behov højere. Derfor er det etiske liv ikke nødvendigvis et lykkeligt liv forstået som maksimering af egen lyst, derimod et lykkeligt liv i betydningen at adlyde moralloven.

Hvis vi bevæger os over i den medicinske verden bliver pligtetikken menneskesyn tydeligere: Den menneskelige svaghed og udsathed, som sundhedspersonalet dagligt konfronteres med, bør være en maksimal udfordring til at yde omsorg. Hvis lægen derimod reducerer patienten til at være en blindtarmsoperation eller en operation for grå stær, er patienten blevet identisk med sin sygdom frem for at være bærer af en sygdom. Møder lægen og patienten omvendt hinanden med forventning om gensidig åbenhed og tillid, opstår der et konkret og respektfuldt møde mellem to personer. Pligtetikken kan fra denne synsvinkel ses som en kritisk mulighed for at afsløre, hvornår et forhold mellem mennesker bygger på magt frem for reel dialog.

Oftes ses nytte- og pligtetikken som modsætninger. Imidlertid vil man ofte i en etisk debat støde på blandingsformer, hvor de to etiske hovedskoler supplerer hinanden, idet der på én og samme tid udtrykkes respekt for det enkelte menneskes værdighed og foretages en vurdering af konsekvenserne af dets sygdom (fx lidelsens omfang og de økonomiske ressourcer til sygdomsbehandling).

ETIK OG TABU

En nyere vinkel på etikdebatten møder vi i forestillingen om, at noget er tabu. Ordets faglige betydning er "urørligt" eller "ukrænkeligt". Et eksempel fra nutiden kan illustrere, hvor kompliceret tabu-tanken er.

På et tidspunkt beskæftigede pressen sig en del med en mand, der havde fjernet sin afdøde far fra sygehuset, iklædt ham tøj og kørt en tur med ham på motorcyklen. Et sted havde han sågar fået serveret en kold øl for sin far. Manden blev anklaget for at have vanæret en afdød, altså for ligskænderi, men retten idømte ham dog en yderst mild straf. Anklagen byggede altså på, at manden havde overtrådt et tabu ved at handle upassende og krænkende over for en afdød. Set i det lys kan det så forekomme underligt, at det er fuldt lovligt og endda opfattes som næstekærligt, at operere vitale organer ud af en hjernedød person. Principielt er der vel tale om ligskænding, når man fjerner organer fra et lig, der endda ikke engang er blevet koldt. Når de to situationer opfattes forskelligt, må det bl.a. have sin årsag i, at den omtalte dødsførelse foregik i et offentligt og ukontrolleret rum, mens organudtagningen finder sted i et klinisk og kontrolleret rum.

For nærmere at forstå straffesagen mod "dødsførelsen" kan vi hente hjælp i en artikel udgivet af Det Ethiske Råd i 1991: "Videnskabens fremskridt" (se T. 11). Heri fremføres ønsket om at sammenkæde tabu og etik, og artiklen fremhæver flere centrale træk ved tabuforestillingen, som kan genfindes i straffesagen mod "dødsførelsen". Et eksempel er, at et brud på tabuet medfører smittefare for hele samfundet, dvs. at hele samfundet kommer i berøring med det livstruende og ødelæggende. Et tabus formål er at forhindre, at livet ødelægges og gøres uheleligt. Endvidere er det centralt, at tabuet ikke kan begrundes med fornuften, men udspringer af ærefrygt for kræfter, som mennesket ikke har magt over. Ethiske forestillinger derimod, kan begrundes med fornuften og udspringer af mennesket selv. Etikken skal forhindre, at tilværelsen ødelægges for andre mennesker og er således specifikt bundet til det menneskelige samfund.

En lidt anden vinkel på tabu-tanken får vi hos idéhistorikeren Lars-Henrik Schmidt. Grundlaget for Schmidts arbejde er det, han kalder socialanalytik, dvs. han undersøger, hvad der kendetegner det menneskelige fællesskab. Etik kan set med Schmidts øjne defineres som det, vi afstår fra at gøre. Når vi etablerer samfund for at leve i et socialt fællesskab, bygger vi på tre urtabuer: Mod mord, incest og kannibalisme. Dvs. som udgangspunkt afstår vi fra at udføre disse handlinger.

Teorien om de tre urforbud henter Lars-Henrik Schmidt fra Freud (se T. 10), men Schmidt fremhæver kannibalismeforbudet som det afgørende, fordi netop det forbud skal sikre fællesskabet. Schmidt mener, at etik altid vil være bundet til konkrete situationer og være spørgsmål om skik og brug og

om at kunne begrænse sig. Etik er således ikke spørgsmål om overordnede universelle værdier, derimod noget praktisk. Etik drejer sig om at etablere omgangsformer, der trækker grænser for, hvad man byder andre og sig selv, og etik hviler dermed i højere grad på skik og brug end på idealer. Disse grænser lærer vi at kende gennem afvisningen, dvs. i situationer, hvor vores adfærd ville overskride de konkrete sociale tærskler. Hermed kan man sige, at etik er grænsebevidsthed opstået ud fra konkrete adfærds- og omgangsformer mennesker imellem, det Schmidt kalder anstændighed.

Lars-Henrik Schmidt overfører nu tanken om urtabuer til det medicinske område og ser abort og manglende omsorg for syge som en krænkelse af mordforbudet. Kloning er en overtrædelse af incestforbudet, idet der i kloningen er tale om at skabe mere kød af samme kød. Endvidere er kloning udtryk for forældres ultimative magt over deres afkom, som de har skabt i deres eget billede. Transplantation er en krænkelse af kannibalismeforbudet, da der i transplantationerne sker en optagelse af et andet menneske, omend optagelsen sker uden for fordøjelsessystemet. Organtransplantation er for Schmidt at se et udtryk for at vi lever i en kannibalistisk kultur, hvor medmennesket er reduceret til konsumvarer, til noget – en genstand – vi kan indoptage (se T. 50).

ETIK OG MODERNITET

Mange har påpeget, at vi lever i en sekulariseret verden, hvor religion og dagligdag er skilt ad. Religion er en meget privat affære, og hvis vi anvender religiøse argumenter i den politiske eller kulturelle debat, er der ikke mange, der lytter alvorligt til os. Eksempelvis er der i den brede offentlighed ikke megen slagkraft i at argumentere imod abort ved at sige, det er en krænkelse af budet om, at man ikke må slå ihjel. I et samfund, der vægter fornuften og logiske argumenter, er der mere styrke i argumenter, der ud fra sociale og økonomiske kendsgerninger taler for retten til abort.

Oftesiges det også, at vi lever i en postmoderne verden, hvor de store fortællinger, som religionerne, ideologierne og de politiske systemer tidligere udgjorde, er brudt sammen. Med begrebet fortælling menes, at man tidligere havde et sammenhængende og normdannende system som fx kristendommen at orientere sig efter – eller gøre oprør imod. I det system hvilede etikken på selvgyldige autoritetskilder som Gud og medmennesket. Man handlede på en bestemt måde, fordi det var Guds krav eller var til gavn for medmennesket, og med kirken som garant vidste man, hvad der var godt og ondt, oppe og nede.

Nu er forholdet imidlertid det, at man eksempelvis ikke længere bare er kristen, man tror også gerne lidt på reinkarnation. Eller man er ikke længere bare socialist uden et stænk af liberalisme. De store fortællinger bliver dermed en række betydningssystemer man kan gå tur i og plukke af efter lyst og behov, hvorved de opløses i smådele og kombineres på nye måder. Hermed skabes der

grobund for en udbredt individualisme, hvor den eneste gyldige autoritet er, hvad den enkelte føler og tænker lige i øjeblikket. På den måde bliver mennesket vægtløst, fordi der ikke er nogen absolutte størrelser at stå i forhold til.

Når autoritetskilderne for etikken tømmes, stilles mennesket og etikken frit, hvilket giver både problemer og muligheder. Et problem er, at vi ikke har nogle faste og skudsikre værdier, som vi alle så at sige fødes ind i. Enhver må danne sig sit eget etiske system, hvorved etik bliver til etikker, og en fælles etik bliver udtryk for en overenskomst, man har indgået med andre, og som man kan gå ud af igen, opsiges, når man ikke længere har behov for eller lyst til at være i det kontraktforhold. I autoritetskildernes tab af status ligger også en række muligheder. De mange værdier med hver deres personlige aftryk er udtryk for en frodighed og mangfoldighed. Værdipluralismen kommer bl.a. til udtryk i enkeltager som dyrevelfærd og miljøetik.

Den stigende fokusering på den anvendte etik hænger bl.a. sammen med den moderne medieeksplosion. Vi forsynes konstant med billeder og ord fra alle egne af kloden. Globaliseringen af nyhedsstrømmen og bevidstheden bevirker, at vi til stadighed får en række nye emner at forholde os etisk til (fx rovdriften på regnskove, dumpning af miljøaffald, politikermoral osv). Imidlertid er det ikke muligt at tage etisk stilling til det hele, og derfor kaster man sig over en enkelt sag for at kæmpe for det gode på netop det område.

På baggrund af den skitserede udvikling opfatter vi ofte etik som et privat anliggende. Hvis vi ser på spørgsmålet om organ donation, så er den en mulighed, som det enkelte menneske må afgøre om det vælger eller ej, evt. sammen med sin familie, og man skal træffe beslutningen uden at kunne læne sig op ad en fælles folkelig etik. Der er så at sige ikke en folkelig overenskomst om, hvorvidt organ donation er acceptabel eller ej. Det er op til den enkelte at afgøre, om man vil give eller modtage organer, og mennesket må i det lys anses for at være selvrådende og selvstyrende. Vi rådgiver os selv om, hvilke kriterier der skal være gældende for, at en handling kan anses for etisk forsvarlig, og på den måde kan vi styre vores liv i den retning, vi ønsker.

Et andet eksempel har vi inden for fosterdiagnostikken. Er kvinden over 35 år, når hun bliver gravid, tilbydes hun forstervandsprøve eller moderkagebiopsi for at fastslå, om barnet evt. er handicappet, bl.a. undersøger man for Downs syndrom (mongolisme). Viser det sig, at der er noget galt med barnet, tilbydes kvinden abort, også selv om det er efter den 12. svangerskabsuge, der er valgt som grænsen for fri abort. Man kan vælge et liv som handicappet forældre – og man kan lade være – det er op til én selv. Hermed bliver etik let til et spørgsmål om rettigheder (til- og fravalg) mere end et spørgsmål om fælles overordnede værdier og målsætninger.

Privatiseringen medfører en sekulariseret etik, hvor ansvarligheden kun har rod i det menneske, der formulerer den. Vores opfattelse af liv og død, godt og ondt er vidt forskellig, og derfor tager vi ikke etisk stilling på grund-

lag af nogle forskrifter, men på grundlag af os selv. Det moderne menneske er så at sige blevet sin egen etiske og livsanskuelsesmæssige autoritetskilde. Når man eksempelvis beder befolkningen tage stilling til organ donation, spørger man hvert enkelt individ, hvor mange eller få organer, vedkommende vil lade transplantere.

Imidlertid kan de fleste mennesker blive enige om, at social ansvarlighed og hensynet til medmennesket er fælles værdier i samfundet, og umiddelbart ved de fleste godt, at disse værdier stammer fra den jødisk-kristne kulturarv. Tendensen til lukkethed og privatisering møder altså modstand fra forskellige sider, idet etik ses som et mellemmenneskeligt anliggende, der er med til at holde samfundet oppe. Eksempelvis er et af formålene med Det Etske Råd netop at holde den folkelige debat om medicinske problemstillinger i live.

ETIK OG KRISTENDOM

Fra kristen side har man også forsøgt at genrejse etikken. I lange tider har der fra teologisk side været lagt afstand til, at der skulle eksistere en særlig etik for kristne. Det kristne evangelium drejer sig om menneskets forhold til Gud. I det forhold kommer mennesket p.g.a. sin syndighed til kort og har derfor behov for Guds tilgivelse. Mennesket magter således ikke at være som det burde og er henvist til Guds nåde. Det særligt kristne er altså relationen mellem Gud og menneske, og kristendommen kan ikke begrunde en etisk stillingtagen eller levere færdigsyede meninger til den etiske debat. Evangeliet kan kort sagt ikke reduceres til en række leveregler, men vedrører menneskets totale forhold til Gud.

På den baggrund er det forståeligt, at det vakte opstandelse, da en sognepræst og abortmodstander for år tilbage demonstrerede imod den frie abort iført præstekjole. Hans ønske var at markere en kristen modstand mod abort, mens hans modstandere så præstekjolen som udtryk for utidig sammenblanding af kristendom og samfund. Abortloven er et samfundsanliggende, som den kristne nok kan forholde sig til, men ikke skal blande sig i. Samtidig kan vi ofte høre menigmand undre sig over tavsheden fra biskoppers og andre kirkefolks side i forbindelse med de etiske spørgsmål. Man efterlyser en kirkelig og kristen stillingtagen til etiske emner som genmanipulation, forsøg med aborterede fostre, dødsbistand osv.

Nogen samlet stillingtagen fra kirkens folk til konkrete etiske dilemmaer skal vi næppe forvente. Imidlertid har biskop Jan Lindhardt i bogen "Ned fra soklen" (se T. 12) gjort sig til talsmand for det synspunkt, at etikken bliver hjemløs, når den løsrives fra religionen. Begrundelsen er, at religionen giver en horisont for etikken, der rækker ud over det enkelte individ. Et etisk udsagns gyldighed vurderes ikke alene ud fra det enkelte menneskes viden og forståelse, men på baggrund af en samlet livsanskuelse, der kan fungere som

kompass for det moderne – og retningsløse – menneske. Ikke således forstået, at man kan plukke enkeltelementer, som man personligt synes er tiltalende, ud af kristendommen og evt. kombinere som man selv ønsker. I den sammenhæng er kristendommen umoderne, idet den fremtræder som et samlet system, man må overtage. Til gengæld er det dette umoderne træk, der giver etikken tyngde og dermed indhold til begreber som godt og ondt. Det gode fremmer livet mellem mennesker, mens det onde destruerer det. Kristendommens helhedsstruktur gør det ligeledes muligt at tale om fælles etiske normer, hvilket får Lindhardt til at skrive, at "det kristne evangelium bør være etikens moder". For at kunne fungere i den moderrolle må teologien imidlertid træde ned fra soklen, hvilket vil sige, at den skal forlade det lukkede kirkerum og gå ind i den samfundsmæssige virkelighed.

AT ARBEJDE MED ETIKTEKSTER

For at bevare overblikket og få etableret et fagligt forsvarligt niveau i arbejdet med de etiske problemstillinger er det nødvendigt at gå systematisk til værks. Til den brug kan følgende model være en vejledning. Det er imidlertid vigtigt at understrege, at der er tale om en vejledning og ikke en vridemaskine, som alle etiktekster og etiske udsagn skal presses igennem. Det væsentligste er, at man går systematisk til værks, demonstrerer overblik, nuancerer og er i stand til at finde og bruge argumenter.

- 1) Kort præsentation af emne og problemstilling
- 2) Inddeling af teksten i afsnit med overskrifter (giver og viser overblik) – herunder resumé
- 3) Formulering af tekstens grundpåstand/holdning
- 4) Undersøgelse af argumentationen. Hvordan når forfatteren frem til netop den holdning?
 - Find tekstens pro- og kontraargumenter
 - Hvilket menneske- og samfundssyn argumenteres der ud fra?
 - Argumenteres der med skråplanseffekten? Argumentet siger, at har vi først sagt ja til en teknik i lille målestok, er vi allerede begyndt på at sige ja til den i stor målestok.
 - Anvendes der argumentationsknæb, såsom skræmmeargumenter, henvisninger til personer med stor autoritet og appel til følelser?
 - Manipuleres der, så fx ærgerrighed og økonomiske interesser camoufleres som næstekærlighed og barmhjertighed?
- 5) Placering i etisk tradition
 - Er der træk af nytteetisk argumentation i teksten?
 - Er der træk af pligtetisk argumentation i teksten?
 - Er der træk af en tabu-etisk argumentation?

6) Perspektivering:

- a) I forhold til andre tekster, film osv.
- b) I forhold til den almindelige debat

Modellen bevæger sig fra det beskrivende over det analyserende til det vurderende. For at bevare fast faglig grund under fødderne og ikke havne i småsnak om etiske problemstillinger, er det nødvendigt at holde fast i argumentationen, både ens egen og tekstens. En årsag til at undersøge argumentationen i en tekst er bl.a., at man på den baggrund kan vurdere, hvilken etisk tradition, teksten hører hjemme i.

Forenklet kan man sige, at en handling kan deles op i tre faser: *Motivet* (viljen), *selve handlingen* og *konsekvenserne* (lykke eller smerte). Pligtetikere vægter det, der går forud for handlingen, altså sindelaget, mens nytteetikere vægter det, handlingen resulterer i. Pligtetikeren vil se på, om der er en god vilje, mens nytteetikeren vil afveje den lykke og smerte en handling vil medføre i forhold til hinanden.

I den sammenhæng er det ligeledes væsentligt at se på menneskesynet. Hvorledes argumenterer teksten for, hvad der gør et menneskes liv værdifuldt? Fokuseres der udelukkende på lykken, eller har lidelsen også betydning? Skelnes der mellem mennesket og det eventuelle handicap, det bærer? Betragtes mennesket som uerstætteligt?

I forbindelse med ovenstående rejses der også spørgsmål om, hvilket samfundssyn teksten repræsenterer. Hvem er der plads til i samfundet, og hvor går grænsen for normalitet? Hvor store økonomiske belastninger kan et menneske forvente, at samfundet vil påtage sig for dets skyld?

Når man skal vurdere etisk argumentation er det værd at overveje holdbarheden af argumenterne. Eksempelvis kan man nogen gange høre, at en bestemt medicinsk teknik strider mod det naturlige, eller mod en guddommelig – ikke nærmere defineret – skabelsesorden. Spørgsmålet er her, hvad man kan definere som naturligt, eller om der overhovedet findes noget ubetørt naturligt, vi kan bruge som målestok. Vil det ikke være mere rimeligt at bruge det humane som argument: Vil den nye teknik fremme det menneskelige og menneskets udfoldelsesmuligheder – eller vil den hæmme dem?

I den forbindelse er det også værd at overveje holdbarheden af den variant af tabutanken, hvor man af frygt for at gribe ind i naturen afstår fra at anvende en teknik. For at forene den uargumenterede ærefrygt for livet med den reflekterede etik kan man sige, at etik er en gennemtænkning af, hvad der skal være tabu.

Etiske problemer og traditioner